

מקרב הישרדות למסע ניצחון

אברהם ישראל שריר

ראשי פרקים

- א. ייחוד בַּיחַד
- ב. סתירה מדומה
- ג. הכלל והפרט
- ד. מקדש מעט
- ה. סיכום

א. ייחוד בַּיחַד

אופי האתגרים הניצבים בפני החייל הדתי בשירות עורפי שונה ברובו מזה שבשירות הקרבי (במיוחד כאשר זה האחרון נעשה במסגרת ההסדר), ובדרך כלל אתגרים אלו קשים בהרבה.

השירות בעורף הוא מגוון באופיו, ולכן גם האתגרים שיש להתמודד אִתָּם פושטים צורה ולובשים צורה. יש שהתפקיד גוזר חוסר מעש מְנוּון, ויש ש"שואב" הוא את כל כוחות הנפש עד שאינו מותיר דבר לחיי אמונה; יש שהשירות הוא בבסיס פתוח והלינה בבית ('קל"ב קלאב' כאשר כל החב"ה בחזית), ויש שהבסיס סגור והשירות בו בקבוצות קטנות ואינטימיות בשעות ארוכות של עבודה מרתקת של חיילים וחיילות יחדיו (לפעמים במה שנקרא לבוש אזרחי); יש ש'אין עם מי לדבר', כי כל עולמם של עמיתך הוא בכדורגל ובבנות, ויש שהמדובר ב'אחלה חב"ה' המפתיעים את בוגר הישיבה התיכונית בעולם ערכים שאין הוא מכיר, ואף מציגים שאלות אמוניות שהוא מתקשה להתמודד אִתָּן.

כך שלכאורה קשה לתת 'מתכון כללי להישרדות בשירות' לחייל הדתי. אולם לאור ניסיון של שנים רבות בשירות עורפי נראה לי, כי האתגר העיקרי בשירות זה, שהוא גם משותף לכל סוגי השירות ומהווה גם מפתח להפיכת השירות למנוף להתפתחות, הוא האתגר של שמירה ופיתוח של אישיות עצמאית בקרב חברה שונה, על תפיסת עולמה השונה ואורחות חייה השונים, במסגרת השואפת לטשטש את ההבדלים שבין החיילים השונים בה.

שונה הוא השירות בעורף מן החיים האזרחיים בחברה החילונית. בעוד שהמקובל בחיים האזרחיים הוא "חיה ותן לחיות", הרי מגמתו של צה"ל היא להביא את חייליו, גם בעורף, למלא את המשימות המוטלות עליהם גם במחיר של ויתור על שאיפותיהם האישיות, הקטנות והגדולות, אם מתנגשות הן במשימותיו. לכן, החל בטירונות מושם דגש בציות לפקודות, בהפנמה של נורמות ובעבודה הדוקה של אנשים שבנסיבות אחרות ודאי לא היו חוברים יחדיו. בהמשך, ביחידות, יש שהעבודה

האינטנסיבית יחדיו מגבשת, ויש שנעשות פעולות יזומות של 'גיבוש', כי אכן ציות לפקודות, פעילות משותפת והפנמה של נורמות הם הכרחיים למילוי משימות הצבא. אולם דא עקא, שבדרך כלל, יחד עם הנורמות הנדרשות למילוי משימות הצבא מטמיעים המפקדים, בדרך כלל שלא במודע, נורמות אישיות משלהם (לפעמים בהשראת 'רוח היחידה'), ובהן כאלה פסולות (אם בתחום הצניעות, ניבול הפה, או במושאים להערצה ועוד) הפוגעות במיוחד בחיילים שומרי מצוות, נורמות שאין להן דבר עם אלו הנדרשות לשירות צבאי טוב.

כך מוצא עצמו החייל הרוצה לשמור על תפיסת עולמו ואורחות חייו קרוע, לפעמים אפילו באופן בלתי מודע, בין הרצון להשתלב בחברתו הצבאית לשם מילוי תפקידו באופן המיטבי, לבין הרצון לשמור על זהותו העצמאית ועל אורחות חייו; בין הרצון להזדהות עם יחידתו החדשה וחבריו החדשים, לבין הרצון לשמור על ייחודו; בין הרצון לשרת יחדיו, לבין הרצון שלא להפנים תפיסות עולם ואורחות חיים זרים לו. (אמנם מתח זה משותף גם לחיילים רבים שאינם שומרי תורה ומצוות, אולם עוצמתו בדרך כלל נמוכה בהרבה מזו של החיילים הדתיים.) הקושי העיקרי איננו במפגש הראשוני (או בקורס זה או אחר), אלא בחיי השגרה ביחידת הקבע. לחיים בחברה בעלת אורחות חיים שונים יש כוח השפעה שקשה להעריך נכונה. לא פעם תופס החייל הדתי את עצמו משתמש בלשון או עושה מעשה, שבהכרתו הוא מסויג מהם בתכלית, רק משום שכך מקובל בסביבתו. זה כוחה הסוחף של חברה.

חשוב אפוא להדגיש: האתגר העיקרי בשירות העורף איננו הקושי המעשי בקיום מצוות, גם לא שאלות אמוניות שהמפגש עם חברה חילונית עשויות לעורר. (לאלה גם לאלה אפשר להיערך.) הקושי העיקרי הוא חברתי ביסודו – כיצד לשמור על הייחוד במסגרת המחייבת את היחד. לכן גם האתגר העיקרי איננו בקורסים, אלא דווקא בשירות ביחידות הקבע.

עם זאת, התמודדות עם אתגר זה איננה רק ערובה ל'הישרדות', אלא מנוף לפיתוח האישיות, ולפעמים אף להשפעה על הסביבה.

ב. סתירה מדומה

להלן מספר רבדים להתמודדות עם האתגר של שמירה על הייחוד: תחילה יש להפנים, כי לשם מילוי מלא ומיטבי של משימות היחידה שהחייל מוצב בה, אין צורך, ואף לא נכון מבחינה צבאית, שהחייל יאבד את אישיותו העצמאית והנבדלת ויותר על אורחות חייו כאשר אלו אינם פוגעים במשימות הצבא. יש לעשות הפרדה בין הנורמות הנדרשות למילוי משימות היחידה לבין נורמות או דרכי הנחלה שלהן, שהן פרי השקפת עולמם האישית של מפקדים או מכוח 'רוח היחידה'. נורמות, שלפעמים נוגדות את ההלכה ופוגעות בכל נפש מוסרית ובריאה.

אם יש חשיבות להקנות לטירון נורמה של משמעת, הרי אין כל צורך שהדבר ייעשה תוך השפלה בקללות ובגידופים; אם יש ערך לציין שלבים בהכשרתו של חייל, הרי אין כל סיבה שייעשה הדבר ב'זובור' משפיל; אם יש חשיבות לגיבושה של יחידה, הרי אין כל סיבה שתהיה דווקא תוך התערטלות על חוף הים או בריקודים ובשתייה בפאב; אם יש ערך ליחסי חברה טובים בתוך

היחידה, הרי כאשר הם פרוצים מביא הדבר להרס תפקודה. יש אפוא להפנים, כי המתח, הסתירה, או הקרע, שמרגיש החייל שומר המצוות בין רצונו לשרת בצה"ל לבין שמירה על אורחות חייו בתורה ובמצוות אינם חלק בלתי נפרד מן השירות המתחייב ממנו בהכרח, אלא תוצאה של סיבות, שהן מקריות לשירות ולכן בנות ביטול (ובטולן הוא, בדרך כלל, לטובתו של צה"ל). הסתירה אם כן איננה מהותית, כי אם נסיבתית.

הפנמה של תובנה יסודית זו היא שלב ראשון בהתמודדות באתגר. לאחריו, יש להגדיר את הגבול בין ה'ביחד' ל'מיוחד', בין תחום שיתוף הפעולה עם הכלל לבין רשות הפרט שאין לפגוע בה, ולהמשיך לטפח ולפתח את אותה רשות הפרט של החייל. להלן נתווה רק עקרונות, כי המגוון הרחב של סוגי השירות בעורף אינו מאפשר הגדרת 'מתכון' אחיד, כאמור.

ג. הכלל והפרט

שלב הגדרת הגבולות בין המשותף למיוחד – תחילתו עוד לפני השירות:

א. יש להתכונן וללמוד את ההלכות הרלוונטיות לשירות – הלכות שבת (מה מותר ומה אסור ביחידות עורפיות שונה מיחידות קרביות, שבהן עוסקים רוב ספרי ההדרכה), הלכות כשרות ('הלכות מטבחון' וכדומה), ואף הלכות ייחוד וצניעות. לפני השירות יש לעסוק בעקרונות, ובמהלכו – בפרטים.

ב. יש להכיר מה אומרות הפקודות על זכויותיו ועל חובותיו של חייל במסגרת הצבאית. חשוב, כי החייל יבין שהדרישה לזמן לתפילה, להקפדה על כשרות, להימנעות מעשיית דברים אסורים בשבת איננה טובה שהוא מבקש בתחינה ממפקדו, אלא חובתו של מפקדו מתוקף פקודות הצבא. רצוי להכיר גם את הכתוב במסמך 'השילוב הראוי' (אם כי אין הוא עוסק בשירות בעורף. נכון היה כי מסמך מקביל יחובר על ידי ראש אט"ל לשירות העורפי).

ג. כאשר יש בפני המתגייס בחירה, רצוי כי ינסה לברר גם את אופיים החברתי של המקצועות המוצעים לו (שירות בצמוד לבנות וכו'), או את אופייה החברתי של היחידה שיוצב בה (סגורה, פתוחה וכו'). יש יחידות שמתקיימים בהן 'חיי קהילה' תוססים הכוללים שיעורי תורה וחברותות, ויש שהשירות בהן מציב אתגרים התפורים למידותיהם של מלאכים...

ד. רצוי להשתתף בקורסי הכנה לשירות, ורצוי מאוד להעלות את הנושא בשיעורי חינוך במהלך השמינית תוך הדרכה פרטנית על נושאי החיכוך השכיחים והראשונים בשירות – זמן לתפילה בטירונות, מד"סיות, הפרדה במגורים... (גם מחנכים השואפים כי כל תלמידיהם ישרתו במסגרת הסדר או לאחר שירות במכינה קדם צבאית חייבים להכין את אלו שלא יעברו בבית המדרש לפני גיוסם. יש גם להכיר בכך, שמעט תשומת לב ניתנת בישיבות ובמכינות לשירות העורפי ולא בגריו המיוחדים).

ה. עם הגיוס חשוב לעמוד על יישום מעשי של הפקודות והמסמך הנ"ל. אין להתבייש, גם אם גורם הדבר אי נעימות גדולה בהתחלה. תגובתם של מפקדים ושל חברים ליחידה או לקורס, שאינם

שומרי תורה ומצוות הנחשפים לנושאים אלו לראשונה היא לפעמים שלילית, אולם מניסיונם של רבים וטובים עולה, כי כאשר החייל עומד על דרישותיו בכנות ובעקביות, באים הכל לכבדו על עמדתו ועל עמידתו. (ביחידות עילית מסוימות הודחו לא פעם חיילים דתיים שלא הקפידו על קיום המצוות – כי על ידי כך הוכיחו כי חלשים הם באופיים).

על דרך העמידה קשה לתת כללים. הדבר תלוי בחייל עצמו, בעמיתיו ובמפקדיו. תמיד רצוי לפתוח בנועם, בהסתייגות, ואף בהומור אם אפשר, אולם כאשר אין דרך זו ישימה אין להירתע אף מתביעה תקיפה, אם כי תמיד באופן מכובד ומנומס. כאשר מוצעת דרך בלוי שאיננה מתאימה, רצוי לא לבקש פטור ולהתחמק, אלא להציע אחרת. אין גם כל סיבה שהרצון לשמירה על ייחודיות יפגע בשילוב בחברה.

כנות ועקביות משתלמות, במיוחד של מי שמעורה בחברה – ניבולי פה משתתקים עם הזמן כאשר ברור כי הם מפריעים, יש שגם במטבחונים נשמרת הפרדה בין כלי חלב לבשר, גם 'לבוש אזרחי' עשוי להפוך ללבוש הולם כאשר מתברר כי הפגיעה ברגשות היא אמתית. העמידה הברורה על ה'ייחוד' ועל גבולות ה'יחד' מהווה גם היא תריס בפני 'התחלתם' של קשרים בלתי רצויים עם חיילות.

ד. מקדש מעט

אולם, בד בבד עם הגדרת גבולותיה של ההתערות בחברה, יש להשקיע בשמירה ובפיתוח של 'רשות הפרט', של הזהות האישית הייחודית. זה המפתח ל'קרב הישרדות' וזה המפתח ל'מסע ניצחון', הן בקורסים ובמיוחד בשירות ביחידת האם. ליבתו של 'מקדש מעט' זה היא תפילה, תורה ו'מילוי מצברים':

א. יש חשיבות מיוחדת להקפדה על תפילה שלוש פעמים ביום במועדים קבועים (גם למי שלא תמיד הקפידו על כך לפני גיוסם). רצוי מאוד כמובן להתפלל במניין, אולם אם אין ביחידה מניין חשוב להתפלל בבית הכנסת היחידתי ולא בחדר העבודה או המגורים, ואם אין – בפינה קבועה מחוץ להם. מעבר לחשיבות של קיום מצווה זו לכל יהודי, הרי לחייל בשירות העורף מאפשרת התפילה רגע של התנתקות מהסובב, ריענון ערכים והתעלות – מקדש מעט.

ב. כן יש חשיבות גדולה במיוחד לקביעת סדר ללימוד תורה (שוב, גם לאלה שלא היו מורגלים לכך לפני גיוסם). מה ללמוד? "מה שלבו חפץ"¹, תוך שילוב ההלכות המתעוררות למעשה. רצוי מאוד שהלימוד יהיה בחברותא, או במסגרת של שיעור. למסגרת קבועה ומחייבת חשיבות מרחיקת לכת. בהרבה בסיסים מתקיימים שיעורים קבועים, וסביבם מתגבשת לפעמים 'קהילה' התומכת בחבריה. רצוי להצטרף, ובמקום שאין כאלה – ליזום הקמתם.

1. תשובתו של מו"ח הגר"ש ישראלי זצ"ל על שאלת 'מחניים' גליון שבט תשי"ז.

ג. רצוי שהחייל יזהה לעצמו, עוד לפני הגיוס, כתובת קבועה ל'מילוי מצברים' בחופשות קצרות וברגילות, ודמות תורנית שישמור איתה על קשר. לבני"שים ולבוגרי מכינות הכתובת (לפחות בתחילת השירות) אולי מובנת מאליה, אולם דווקא לאלו שמתגייסים ישירות לאחר התיכון או לאחר לימודי עבודה חשובה כתובת מעין זו במיוחד. להם חשוב לזהותה עוד לפני הגיוס. זה המקום לשאול רב שאלות ולהתלבט בנושאים שהחייל מתמודד אִתם, זה המקום להתבסס מאוירת בית המדרש.

מתוך המפגש עם חברה חדשה, שהיא לפעמים אינטליגנטית וערכית, מתעוררות לפעמים שאלות אמוניות. אין להיבהל גם אם אין תשובה מיידית. לא כל בוגר תיכון הוא פילוסוף מנוסה. יש לעשות שיעורי בית, אם בלימוד עצמי, או בעת 'מילוי המצברים'.

ה. סיכום

אתגרים שונים ומגוונים עומדים בפני החייל בשירות עורפי וקשה לתת 'מתכון' כללי להתמודדות אִתם. אולם השמירה על עצמאות רוחנית וטיפוחה של האישיות הפרטית כך שלא תיטשטש בְרוח היחידה ובאוירה בה, גם תוך שירות מלא וחברי, היא הבסיס להתמודדות זו. בדברים לעיל יש ניסיון להתוות עקרונות, שצריך לפרוט ולממש אותם בהתאם לנסיבות. חשוב להתכונן לשירות, למיוחד בשירות בעורף דווקא, ואם אפשרי הדבר – לבחור ביחידות שהשירות בהן נוח יותר לחייל הדתי. על גבולות הייחוד והיחד יש לעמוד בכנות ובעקביות, וכך מעוררת המיוחדות בדרך כלל כבוד ולא דחייה, ועם הזמן, רבות מן המהמורות הפוטנציאליות כלל לא מתעוררות. יתרה מזאת, הדוגמא האישית של נורמה אחרת מקרינה לפעמים על היחידה כולה, דבר שרק תורם לשיפור יחסי האנוש בה ולהישגיה.

האתגר העיקרי העומד בפני החייל שומר המצוות בשירות בעורף הוא חברתי ביסודו – כיצד לשמור על ייחודו בחברה שונה בערכיה ובהליכותיה, הלוחצת על שילובו המלא בה. המאמר מציג עקרונות להתמודדות – כיצד לשמור על עצמאות רוחנית גם במסגרת השירות הצבאי.